NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-9]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

UDK 378.011.3:659.4

# BO‘LAJAK TEXNOLOGIYA O‘QITUVCHILARI PR KOMPETENSIYASINING MAZMUNI, TARKIBIY TUZILMASI VA RIVOJLANISH MEZONLARI

**Jumabaev J.B.**
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti
e-mail:
E-mail: jumabaevj777@gmail.com
ORCID: 0009-0000-3599-2407

***Annotatsiya:*** *Maqolada bo‘lajak texnologiya o‘qituvchilarining PR (jamoatchilik bilan aloqalar) kompetensiyasi pedagogik hodisa sifatida tahlil qilingan. Kompetensiyaviy yondashuv, kommunikativ kompetentlik va jamoatchilik bilan aloqalar nazariyasiga oid manbalar asosida «PR kompetensiyasi» tushunchasining mualliflik ta’rifi berilgan. Uning motivatsion-qadriyatli, kognitiv, faoliyatli-texnologik va refleksiv-baholovchi komponentlari ajratilib, har biriga kuzatiladigan ko‘rsatkichlar belgilangan. Reproduktiv, produktiv va ijodiy darajalarni farqlovchi mezonlar tizimi taklif etilgan. Natijalar texnologik ta’lim yo‘nalishida o‘quv jarayonini loyihalash va keyingi tajriba-sinov ishlari uchun diagnostik asos bo‘lib xizmat qiladi.*

***Kalit so‘zlar:*** *PR kompetensiyasi, jamoatchilik bilan aloqalar, texnologiya o‘qituvchisi, kasbiy kompetentlik, komponent, mezon, ko‘rsatkich, kasbiy imij.*

## СОДЕРЖАНИЕ, СТРУКТУРА И КРИТЕРИИ РАЗВИТИЯ PR-КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИИ

***Аннотация:*** *В статье PR-компетенция (компетенция в области связей с общественностью) будущих учителей технологии рассматривается как педагогический феномен. На основе анализа работ по компетентностному подходу, коммуникативной компетентности и теории связей с общественностью предложено авторское определение понятия «PR-компетенция». Выделены мотивационно-ценностный, когнитивный, деятельностно-технологический и рефлексивно-оценочный компоненты, для каждого из них определены наблюдаемые показатели. Предложена система критериев, различающая репродуктивный, продуктивный и творческий уровни. Результаты могут служить диагностической основой при проектировании образовательного процесса по направлению «Технологическое образование» и в последующей опытно-экспериментальной работе.*

***Ключевые слова:*** *PR-компетенция, связи с общественностью, учитель технологии, профессиональная компетентность, компонент, критерий, показатель, профессиональный имидж.*

## THE CONTENT, STRUCTURE AND DEVELOPMENT CRITERIA OF THE PR COMPETENCE OF FUTURE TECHNOLOGY TEACHERS

***Abstract:*** *The article examines the public relations (PR) competence of future technology teachers as a pedagogical phenomenon. Drawing on studies of the competence-based approach, communicative competence and public relations theory, the author proposes a working definition of PR competence. Four components are identified, namely motivational-value, cognitive, activity-technological and reflective-evaluative, and observable indicators are specified for each of them. A system of criteria distinguishing reproductive, productive and creative levels is suggested. The results can serve as a diagnostic basis for designing the educational process in the Technological Education programme and for subsequent experimental work.*

***Keywords:*** *PR competence, public relations, technology teacher, professional competence, component, criterion, indicator, professional image.*

### Kirish

Bugungi maktab o‘z devorlari ichida yopiq holda ishlaydigan muassasa bo‘lishdan tobora uzoqlashmoqda. Ota-onalar farzandlarining ta’limi haqida tezkor va ochiq ma’lumot kutadi, mahalla va ishlab chiqarish korxonalari maktab bilan hamkorlik qilishga qiziqadi, ijtimoiy tarmoqlar esa har bir o‘qituvchining faoliyatini keng jamoatchilik nigohiga olib chiqadi. Shunday sharoitda o‘qituvchidan faqat o‘z fanini chuqur bilish emas, balki o‘z ishini, o‘quvchilar yutuqlarini va ta’lim muassasasining qiyofasini jamiyatga to‘g‘ri yetkaza olish ham talab qilinmoqda.

Texnologiya fani o‘qituvchisi uchun bu masala alohida ahamiyatga ega. Texnologiya darslarida o‘quvchilar real buyum, maket, loyiha va kichik mahsulotlar yaratadi. Ularni ko‘rgazma, yarmarka, tanlov va startap tadbirlarida namoyish etish, ota-onalar va homiylar e’tiborini jalb qilish, o‘quvchilarni kasb tanlashga yo‘naltirishda ishlab chiqarish vakillari bilan muloqot qilish o‘qituvchining kundalik vazifalariga aylanib bormoqda. Bu faoliyat o‘z mohiyatiga ko‘ra jamoatchilik bilan aloqalar (Public Relations, PR) sohasiga yaqin turadi.

O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni [1], Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi [2] va «O‘zbekiston — 2030» strategiyasi [3] pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, ularning zamonaviy kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishni ustuvor vazifalar qatorida belgilaydi. Biroq pedagogik oliy ta’lim muassasalarida PR bilan bog‘liq bilim va ko‘nikmalar ko‘pincha jurnalistika, marketing yoki boshqaruv yo‘nalishlariga tegishli deb qaraladi, texnologik ta’lim yo‘nalishi o‘quv rejalarida esa bu sohaga bag‘ishlangan alohida fan yoki modul kam uchraydi. Oqibatda yosh o‘qituvchi o‘quvchilar yaratgan mahsulotni taqdim etish, ota-onalar yig‘ilishida ishonchli muloqot qurish, maktab sahifasi uchun xabar tayyorlash yoki muammoli vaziyatda jamoatchilikka to‘g‘ri izoh berishda qiyinchilikka duch keladi.

Bu holat PR kompetensiyasini bo‘lajak texnologiya o‘qituvchisi kasbiy tayyorgarligining mustaqil tarkibiy qismi sifatida ilmiy asoslash, uning mazmuni va tuzilmasini aniqlash zaruratini keltirib chiqaradi.

**Tadqiqot maqsadi —** bo‘lajak texnologiya o‘qituvchilari PR kompetensiyasining mazmunini aniqlash, tarkibiy tuzilmasini asoslash hamda rivojlanish darajalarini baholash mezonlari va ko‘rsatkichlarini ishlab chiqish.

## Materiallar va metodlar

Tadqiqot nazariy xarakterga ega bo‘lib, uning materialini uch guruh manbalar tashkil etdi: ta’lim sohasidagi me’yoriy-huquqiy hujjatlar [1–3]; jamoatchilik bilan aloqalar nazariyasiga oid klassik va zamonaviy asarlar [4–7]; kompetensiyaviy yondashuv, kommunikativ va raqamli kompetentlikka bag‘ishlangan pedagogik tadqiqotlar [8–11]. Shuningdek, texnologik ta’lim yo‘nalishining o‘quv rejasi va malaka talablari kommunikativ va taqdimot faoliyatiga oid vazifalar nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqildi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: terminologik tahlil («kompetensiya», «kompetentlik», «jamoatchilik bilan aloqalar», «kasbiy imij» tushunchalarining mazmuniy chegaralarini aniqlash uchun); qiyosiy tahlil (PR va pedagogik kommunikatsiya funksiyalarini solishtirish uchun); strukturaviy-funksional tahlil (kompetensiya komponentlarini ajratish uchun); pedagogik modellashtirish (komponentlar va auditoriyalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni sxema shaklida ifodalash uchun). Komponent va ko‘rsatkichlarni tanlashda ikki talabga amal qilindi: har bir ko‘rsatkich kuzatish yoki topshiriq orqali tekshirilishi mumkin bo‘lishi hamda texnologiya o‘qituvchisining real kasbiy vaziyatlariga tayanishi lozim.

## Natijalar

**PR kompetensiyasi tushunchasining ta’rifi.** Manbalar tahlili PR tushunchasiga ikki asosiy yondashuv mavjudligini ko‘rsatdi. Birinchisi uni tashkilot va jamoatchilik o‘rtasidagi o‘zaro manfaatli munosabatlarni boshqarish funksiyasi sifatida talqin qiladi; bu qarash S. Katlip, A. Senter va G. Brumning darsligida izchil ifodalangan [5]. Ikkinchisi PRni kommunikatsiya modellari orqali tushuntiradi: J. Gruning va T. Xant ajratgan to‘rt modeldan ikki tomonlama simmetrik model muloqotning teng huquqli, dialogik tabiatini birinchi o‘ringa qo‘yadi [4]. Pedagogik faoliyat uchun aynan shu model mos keladi, chunki o‘qituvchi ota-onalar va jamoatchilikni nimagadir ko‘ndirishdan ko‘ra, ular bilan hamkorlik qurishga intiladi. T. Kovalski ham maktab PRini ta’lim muassasasi va uning hamjamiyati o‘rtasidagi ikki tomonlama axborot almashinuvi sifatida ko‘rib, bu jarayonda oddiy o‘qituvchi ham faol ishtirokchi ekanini ta’kidlaydi [6].

I.A. Zimnyaya kompetentlikni bilim, tajriba, qadriyat va munosabatlarga tayangan holda faoliyatda namoyon bo‘ladigan integrativ sifat deb hisoblaydi [8]. A.V. Xutorskoy esa kompetensiyani shaxsga oldindan qo‘yilgan talab, kompetentlikni uning amalda egallangan sifati sifatida farqlaydi [9]. Ushbu yondashuvlarga tayanib, quyidagi ishchi ta’rifni taklif qilamiz: bo‘lajak texnologiya o‘qituvchisining PR kompetensiyasi — o‘quvchilar, ota-onalar, hamkasblar, mahalla, ishlab chiqarish korxonalari va ommaviy axborot vositalari bilan ikki tomonlama muloqotni rejalashtirish, texnologik ta’lim natijalarini jamoatchilikka taqdim etish, ta’lim muassasasi va o‘z kasbiy imijini shakllantirishga yo‘naltirilgan bilim, ko‘nikma, qadriyatli munosabat va refleksiv tajribaning integrativ birligidir.

**Kompetensiyaning tarkibiy tuzilmasi.** Strukturaviy-funksional tahlil natijasida PR kompetensiyasi tarkibida to‘rt komponent ajratildi (1-jadval). Ularning tanlanishi kasbiy faoliyatning to‘rt savoliga mos keladi: «nima uchun» (motiv), «nimani» (bilim), «qanday» (harakat) va «qanchalik samarali» (baholash).

**1-jadval. Bo‘lajak texnologiya o‘qituvchisi PR kompetensiyasining komponentlari va ko‘rsatkichlari**

| Komponent | Mazmuni | Asosiy ko‘rsatkichlar |
|---|---|---|
| **Motivatsion-qadriyatli** | PR faoliyatining kasbiy ahamiyatini anglash, ochiq muloqotga ichki ehtiyoj, axborot berishda halollik va xolislik | jamoatchilik bilan ishlashga qiziqish; tadbir tashkil etishda tashabbuskorlik; axborot etikasiga rioya qilish |
| **Kognitiv** | PRning asosiy tushunchalari, kommunikatsiya modellari, auditoriya turlari, media va ijtimoiy tarmoqlar xususiyatlari, inqirozli kommunikatsiya asoslari haqidagi bilimlar | tushunchalarni to‘g‘ri qo‘llash; auditoriyani tahlil qila olish; PR vositalarini maqsadga qarab tanlash |
| **Faoliyatli-texnologik** | PR tadbirini rejalashtirish; taqdimot, press-reliz, post, video-lavha tayyorlash; ko‘rgazma va yarmarka tashkil etish; ota-onalar bilan muloqot o‘tkazish | tayyorlangan matn va mediamahsulot sifati; tadbir ssenariysining to‘liqligi; ommaviy chiqishdagi nutq madaniyati |
| **Refleksiv-baholovchi** | o‘z faoliyati natijasini tahlil qilish, jamoatchilik fikrini o‘rganish, xatoni tuzatish va tajribani umumlashtirish | fikr-mulohaza yig‘ish vositalaridan foydalanish; natijani mezon asosida baholash; o‘zini rivojlantirish rejasini tuzish |

Komponentlar o‘zaro uzviy bog‘liq: motivatsiyasiz bilim faoliyatga aylanmaydi, refleksiyasiz esa orttirilgan amaliy tajriba keyingi vaziyatga ko‘chmaydi. Komponentlar orasidagi bog‘liqlik va kompetensiya qaysi auditoriyalarga qaratilgani 1-rasmda sxema ko‘rinishida berilgan.

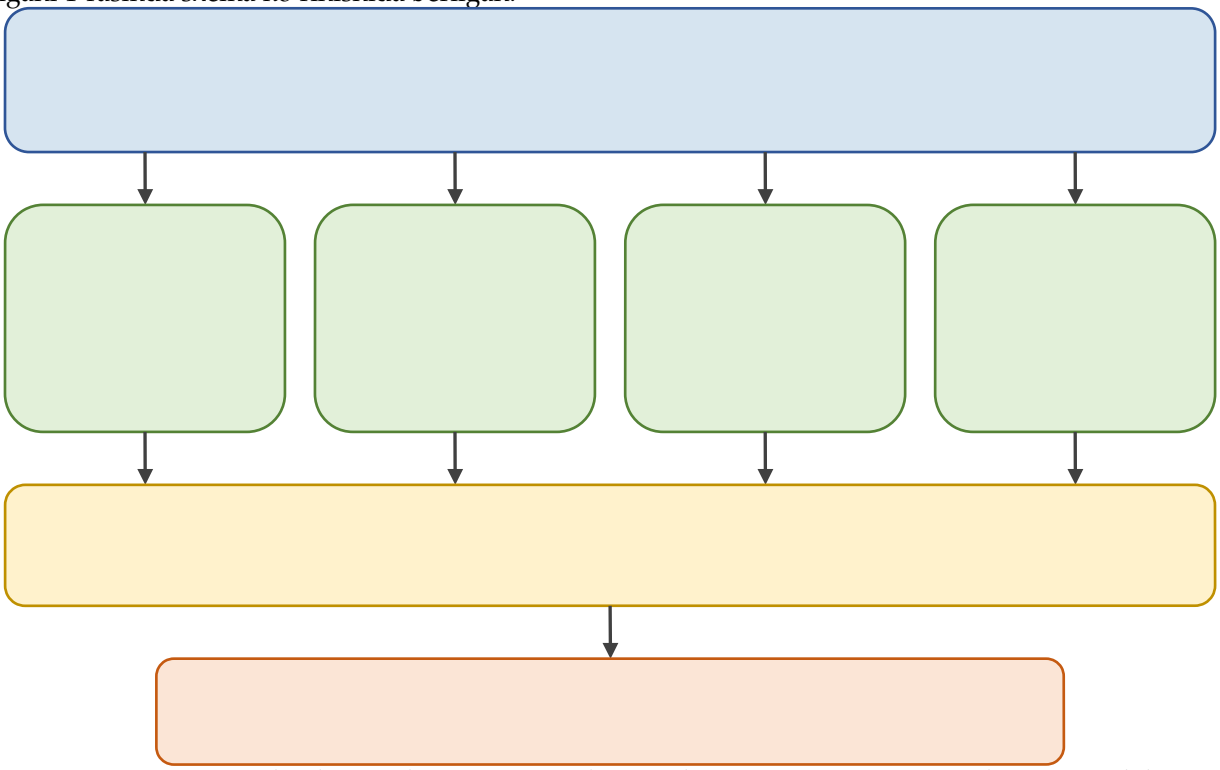

**1-rasm. Bo‘lajak texnologiya o‘qituvchisi PR kompetensiyasining tuzilmaviy modeli**

**Texnologiya o‘qituvchisi PR faoliyatining o‘ziga xosligi.** Tahlil texnologiya o‘qituvchisining PR faoliyati boshqa fan o‘qituvchilarinikidan uch jihat bilan farq qilishini ko‘rsatdi. Birinchidan, uning asosiy «axborot manbai» — moddiy natija: o‘quvchi yasagan buyum, loyiha yoki maket. Bunday mahsulotni ko‘rsatish so‘zdan ko‘ra kuchliroq ta’sir qiladi, biroq uni to‘g‘ri taqdim etish, mahsulot sifati va mehnat jarayonini tushuntirib berish alohida ko‘nikma talab etadi. Ikkinchidan, texnologiya o‘qituvchisi tashqi hamkorlar — ustaxonalar, kichik korxonalar, hunarmandlar bilan bog‘lanish imkoniyatiga ega; bunday hamkorlik kasbga yo‘naltirish va moddiy-texnik bazani mustahkamlashda muhim manba bo‘ladi. Uchinchidan, texnologik ta’limda xavfsizlik, jihozlar va sarf materiallari bilan bog‘liq masalalar ko‘p uchraydi; ular yuzasidan ota-onalar bilan oldindan ochiq muloqot qilinmasa, kichik muammo ham norozilikka aylanishi mumkin.

**Rivojlanish mezonlari va darajalari.** Kompetensiya darajasini baholash uchun har bir komponentga bitta mezon biriktirildi: motivatsion, kognitiv, faoliyat va refleksiv mezonlar. Shu mezonlar asosida rivojlanishning uch darajasi farqlandi (2-jadval).

**2-jadval. PR kompetensiyasi rivojlanish darajalarining tavsifi**

| Daraja | Tavsifi | Talaba faoliyatida namoyon bo‘lishi |
|---|---|---|
| **Reproduktiv (past)** | PR tushunchalari haqida yuzaki tasavvurga ega, faoliyatni namuna asosida bajaradi, auditoriyalarni farqlamaydi | tayyor shablon bo‘yicha e’lon yoki taqdimot tayyorlaydi; mustaqil tashabbus ko‘rsatmaydi |
| **Produktiv (o‘rta)** | asosiy bilimlarni egallagan, maqsad va auditoriyaga qarab vosita tanlaydi, o‘qituvchi ko‘magida tadbirni rejalashtiradi | sinf ko‘rgazmasini tashkil qiladi, ijtimoiy tarmoq uchun post va qisqa video tayyorlaydi |
| **Ijodiy (yuqori)** | PR faoliyatini mustaqil loyihalaydi, ikki tomonlama muloqotni yo‘lga qo‘yadi, natijani tahlil qilib takomillashtiradi | maktab–korxona hamkorlik loyihasini ishlab chiqadi, ota-onalar fikrini o‘rganib, keyingi tadbirni unga moslaydi |

Har bir mezon bo‘yicha ko‘rsatkichlar kuzatish varaqasi, keys-topshiriq, mediamahsulotlar portfoliosi va o‘z-o‘zini baholash anketasi orqali aniqlanishi ko‘zda tutiladi. Bu vositalar bir-birini to‘ldiradi: anketa motivatsion holatni, keys-topshiriq bilim darajasini, portfolio amaliy natijani, kuzatish esa real muloqotdagi xatti-harakatni ko‘rsatadi.

**Muhokama**

Olingan natijalarni mavjud tadqiqotlar bilan solishtirish PR kompetensiyasini kommunikativ kompetentlikning boshqacha nomlangan shakli deb bo‘lmasligini ko‘rsatadi. Kommunikativ kompetentlik asosan shaxslararo muloqot sifatiga qaratilgan bo‘lsa, PR kompetensiyasi muloqotni maqsadli, rejali va aniq auditoriyaga mo‘ljallangan faoliyat sifatida

tashkil etishni nazarda tutadi. Unda strategik rejalashtirish, axborot kanalini tanlash va natijani o‘lchash kabi elementlar mavjud; ular kommunikativ kompetentlik tavsiflarida odatda alohida ajratilmaydi.

Raqamli muhit masalasi alohida e’tibor talab qiladi. M. Kent va M. Teylor veb-saytlar orqali dialogik munosabat qurish tamoyillarini ishlab chiqib, axborotning foydaliligi, qayta aloqa imkoniyati va foydalanuvchini qayta tashrifga undash kabi talablarni ilgari surgan [7]. Bu tamoyillar bugun maktab sahifalari va o‘qituvchi kanallari uchun ham dolzarb. Yevropa Ittifoqining DigCompEdu ramkasi pedagogning raqamli kompetentligi tarkibida tashkiliy kommunikatsiya va kasbiy hamkorlikni alohida yo‘nalish sifatida ko‘rsatadi [10]. TPACK modeli esa texnologik bilimni fan mazmuni va pedagogika bilan birga qarashni talab qiladi [11]; PR kompetensiyasi uchun bu raqamli vositalarni o‘z-o‘zidan emas, aniq auditoriya va pedagogik maqsad bilan bog‘lab qo‘llash zarurligini anglatadi.

Xorijiy tajriba ham bu xulosani quvvatlaydi. Durban (Janubiy Afrika Respublikasi) maktablarida o‘tkazilgan tadqiqotda maktab rahbarlarining kundalik boshqaruv vazifalarining katta qismi PR ko‘nikmalarini talab qilishi, biroq ularning ko‘pchiligi bu sohada maxsus tayyorgarlikka ega emasligi qayd etilgan [12]. PR ta’limining o‘zida ham kompetensiyalarni o‘quv rejalarida aniq belgilash muammosi bor: Meksika universitetlari o‘quv rejalarida ko‘rsatilgan 35 ta ko‘nikmadan faqat ikkitasi PR agentliklari talab qiladigan vazifalarga mos kelgani aniqlangan [13]. Bizning tadqiqotimizda ko‘rsatkichlarning real kasbiy vaziyatlarga bog‘langani aynan shunday nomuvofiqlikning oldini olishga qaratilgan.

Tadqiqotning cheklovi uning nazariy xarakteri bilan bog‘liq. Taklif etilgan komponentlar va darajalar hozircha mantiqiy-tahliliy asosda ishlab chiqilgan; ularning diagnostik yaroqliligi Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institutining texnologik ta’lim yo‘nalishi talabalari ishtirokidagi tajriba-sinov ishlarida tekshirilishi rejalashtirilgan. Bu bosqichda mezonlar uchun ball shkalalari aniqlanadi, ko‘rsatkichlarning ahamiyatlilik vazni esa ekspertlar fikri asosida belgilanadi.

**Xulosa**

1. Bo‘lajak texnologiya o‘qituvchisining PR kompetensiyasi kommunikativ kompetentlikdan farqli ravishda muloqotni maqsadli, rejali va auditoriyaga yo‘naltirilgan faoliyat sifatida tashkil etish qobiliyatini ifodalaydi hamda ikki tomonlama simmetrik kommunikatsiya tamoyiliga tayanadi.

2. Kompetensiya tarkibida motivatsion-qadriyatli, kognitiv, faoliyatli-texnologik va refleksiv-baholovchi komponentlar ajratildi; har bir komponent kuzatish yoki topshiriq orqali tekshiriladigan ko‘rsatkichlar bilan ta’minlandi.

3. Reproduktiv, produktiv va ijodiy darajalarni farqlovchi mezonlar tizimi texnologik ta’lim yo‘nalishida PR kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan metodikani loyihalash va uning samaradorligini baholash uchun diagnostik asos bo‘lib xizmat qiladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son «O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi Farmoni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni bilan tasdiqlangan «O‘zbekiston — 2030» strategiyasi // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).

4. Grunig J.E., Hunt T. Managing Public Relations. – New York: Holt, Rinehart and Winston, 1984.

5. Cutlip S.M., Center A.H., Broom G.M. Effective Public Relations. – 9th ed. – Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall, 2006.

6. Kowalski T.J. Public Relations in Schools. – 5th ed. – Boston: Pearson, 2011.

7. Kent M.L., Taylor M. Building dialogic relationships through the World Wide Web // Public Relations Review. – 1998. – Vol. 24, No. 3. – P. 321–334.

8. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

9. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.

10. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu / ed. by Y. Punie. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.

11. Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol. 108, No. 6. – P. 1017–1054.

12. Purmasir D.I.S. An investigation of the role of the principal as public relations manager in House of Delegates secondary schools in the greater Durban area: M.Ed. thesis. – Durban: University of Natal, 1993. – URL: http://hdl.handle.net/10413/3127

13. Flores-Mayorga M.-T., Castillo-Esparcia A. The inconsistency of specific professional competences in the syllabuses of Public Relations in Mexico // Revista Internacional de Relaciones Públicas. – 2018. – Vol. VIII, No. 16. – P. 151–170.